

K Schopenhauerovej teórii génia a morálky v kontexte s učením Jaroslava Duška

Štefan Haško; etien@etien.sk

Abstrakt: Cieľom predloženej práce je pomenovanie niektorých (potenciálnych) súvislostí medzi Schopenhauerovým modelom nezainteresovanosti, koncipovaným v jeho estetickej a etickej teórii, a prevažne toltéckym učením Jaroslava Duška. Tematickému zázemiu úvodnej časti zodpovedá Schopenhauerova koncepcia umenia, resp. jeho vysvetlenie bezúčelovej a neutilitárnej tvorby génia, ktorá v tomto ohľade, ako sa pokúšam preukázať, korešponduje s Duškovým poňatím (ale i praktickým realizovaním) tzv. synchronicity.

V druhej časti sústreďujem pozornosť na spoločnú logiku úvah obidvoch mysliteľov v etických otázkach. Duškom vysvetlený kontext toltéckeho pozdravu a presvedčenia, že „Ty si moje druhé ja“ („In Lak'ech“) staviam do súvislosti so Schopenhauerovými argumentmi pre potlačenie egoizmu, teda s témou identity vnútornej podstaty všetkého živého.

Kľúčové slová: Arthur Schopenhauer, Jaroslav Dušek, génius, krásne umenie, morálka, nezainteresovanosť, Čtyři dohody, Toltéci, synchronicity, „In Lak'ech“, principia individuationis.

Abstract: The aim of the submitted paper is the naming of some (potential) connotations among Schopenhauer's model of disinterestedness, draught in his aesthetical and ethical theory and predominantly Toltec teaching of Jaroslav Dušek. Schopenhauer's concept of art or his explanation of purposeless and non-utilitarian production of the genius that corresponds with Dušek's perception (but even practical realization) of so-called synchronicity that satisfies thematic background of the introductory part.

I focus my attention on the common reasoning of the reflections of both thinkers in ethical questions in the second part. I put the context of Toltec compliment and persuasion “You are my other I” (“In Lak'ech”) explained by Dušek into the context with Schopenhauer's arguments for the elimination of the egoism, thus, with the topic of identity of inner essence of all the living.

Keywords: Arthur Schopenhauer, Jaroslav Dušek, genius, fine arts, morality, disinterestedness, The Four Agreements, The Toltecs, synchronicity, In Lak'ech, principia individuationis.

Úvod

Ak by sme vychádzali z predpokladu, že (prevažne toltécke) učenie Jaroslava Duška (*1961) môžeme cez prizmu Schopenhauerovej; pesimistickej a voluntaristickej filozofie považovať za *pritakanie vôle k životu*, mohli by sme zjednodušene konštatovať, že zásadná, principiálna odlišnosť obidvoch mysliteľov vlastne zodpovedá rozdielu alebo nepremostiteľnej priepasti medzi optimizmom a pesimizmom.

Som presvedčený, že hlbšia analýza obidvoch učení, o ktorú sa dnes iba čiastočne pokúsim, nemôže síce protirečiť uvedenej odlišnosti, môže však odhaliť vzájomné a nezanedbateľné súvislosti v pozíciách obidvoch mysliteľov, a to prinajmenšom v otázkach estetických a etických. Fundamentom takéhoto presvedčenia môže byť už len púhe zistenie, že obidvaja myslitelia sa explicitne odvolávajú na staroindického boha Brahmú. Zatiaľ čo v učení Jaroslava Duška (ktoré je osobitou interpretáciou posolstva či odkazu zväčša toltéckej filozofie) tento fakt zodpovedá základnému pilieru jeho (mimoriadne

úspešného) divadelného predstavenia *Štyri dohody*¹, v Schopenhauerovej filozofii chápaniu morálky; nadväzujúcemu (okrem iného) na brahmanizmus a vyslovenému (napr.) v druhom zväzku jeho hlavného diela (t.j. diela *Svet ako vôľa a predstava*), alebo v neskoršej knihe *Parerga a paralipomena*.

I.

Zameriavajúc pozornosť na tému estetickú teórie, nazdávam sa, že k tým najzreteľnejším súvislostiam v teóriách obidvoch mysliteľov náleží akceptovanie a ocenenie dôležitosti princípu hry, pochopenej ako tvorivá činnosť zameraná na seba samu, t.j. ako činnosť netendenčná a v kantovskom zmysle – *nezainteresovaná*. Ako činnosť, ktorá je sama o sebe cieľom, nie (iba) púhym prostriedkom.

Je nesporné, že mieru náklonnosti k tomuto princípu, deklarovanú prinajmenšom implicitne, môžeme nájsť a analyzovať v teóriách mnohých mysliteľov dejín estetiky a filozofie. Kľúčovú úlohu zohráva tento princípu v estetickú teórii Immanuela Kanta, ktorého filozofické závery v mnohých ohľadoch akceptovali² (napr.) Arthur Schopenhauer.

Vo svojej *Kritike súdnosti*, vysvetľujúc principiálnu odlišnosť medzi *krásnym umením* a remeslom (tzv. *umením pre zárobok*) Kant uvádza: „Na prvú se díváme tak, jako by mohlo účelně sloužit (podařit se) jen jako hra, tj. jako zaměstnání, které je příjemné samo o sobě, na druhé tak, že může být uloženo jako práce, tj. zaměstnání, které je samo o sobě nepříjemné (obtížné), a jen svým účinkem (např. vydělkem) přitažlivé, tedy které může být uloženo nuceně“ (Kant 1975, s. 123).

Hoci by bolo možné namietat, že kategóriu *nezainteresovanosti* (ktorú vo vzťahu k estetickú záľube ako prvý formuluje Shaftesbury³) Kant explicitne nepoužíva v súvislosti s genialitou, citovaná myšlienka náleží fundamentálnym dôvodom, prečo touto kategóriou vysvetľujem (aj) tvorbu Kantom koncipovaného génia. Ďalším dôvodom je predpoklad, podľa ktorého je možné *nezainteresovanost'* génia budovať (napr.) na interpretačných záveroch Jany Soškovej, alebo Milana Sobotku. O akceptovateľnosti Soškovej myšlienky (2006/7), podľa ktorej sa Kantove chápanie *nezainteresovanosti* premieta v jeho chápaní (*krásneho*) umenia, nás môže presvedčiť jednak implicitná rovina Kantovej teórie umenia, ale nepriamo aj systematizmus v Kantovom uvažovaní.

V teórii umeleckej tvorby tento princípu podrobnejšie rozpracoval práve Arthur Schopenhauer, a to najmä v súvislosti s genialitou, manifestujúcej sa na pôde umeleckej a filozofickej⁴. Tematiku génia pritom Schopenhauer systematicky predstavuje najmä kapitolou *O géniovi*, uverejnenej v druhom zväzku svojho hlavného diela. Vo vzťahu k nastolenej téme, vystihujúc model *nezainteresovanej* geniálnej tvorby, je možné ilustratívne pripomenúť Schopenhauerove slová z knihy *Parerga a paralipomena*: „Zdaleka největší většíně učenců je jejich věda prostředkem, nikoli účelem. Proto v ní nikdy nic velkého nevykonají, protože k tomu je třeba, aby ten, kdo ji

¹ Záznam tohto divadelného predstavenia vyšiel oficiálne v roku 2013 a Jaroslav Dušek v ňom osobito interpretuje posolstvo knihy Dona Miguela Ruiza s (rovnomeným) názvom „Štyri dohody“. Podrobnejšia faktografia tohto predstavenia je dostupná na internetovej stránke: <http://www.csfd.cz/film/315329-ctyri-dohody/>. V nadväznosti a v kontexte so svojimi analýzami Kantovej teórie génia by som chcel vysloviť osobné presvedčenie (ale i hodnotenie), podľa ktorého tu môžeme Duškov geniálny výkon (a to vzhľadom na jeho interpretačnú rovinu) vysvetliť Kantovým predpokladom o existencii génia ako „virtuóza“, t.j. génia nepodmieneneho obsahom (alebo „ideou“), ale jestvujúceho vo výkone („Ausübung“). Tento typ génia teda neobnovuje obsah, ale spôsob jeho uskutočnenia („Manier“) (Tonelli 1966 podľa Haško 2013).

² Schopenhauer sa inšpiroval najmä Kantovou teóriou poznania a „transcendentálnou estetikou“. Zjednodušene pritom možno konštatovať, že zatiaľ čo vysvetlením „sveta ako predstavy“ sa Schopenhauer identifikuje ako idealista a agnostik, koncepciou „sveta ako vôle“ vystupuje ako voluntarista a pesimista.

³ Na tento fakt upozorňuje Karel Stibral vo svojej práci „K historii estetického vnímání přírody“ (Stibral 2013).

⁴ Ako som však uviedol vo svojej práci „Koncepcia génia, nezištnosť a samostatné myslenie“ (2013) (v ktorej sa podrobnejšie zaoberám analýzou vzťahu medzi Kantovou a Schopenhauerovou teóriou génia); pojmom „filozofia“ má v knihe „Parerga a paralipomena“ Schopenhauer evidentne na mysli aj filozofické vedy.

provozuje, ji měl za účel a všechno jiné, ba samu svou existenci jen za prostředek. Neboť vše, co člověk nedělá kvůli věci samé, delá je napůl, a opravdové výtečnosti u děl každého druhu může dosáhnout jen to, co bylo vytvořeno kvůli sobě samému, a nikoli jako prostředek k vzdálenějším účelům“ (Schopenhauer 2011, s. 267).

Nazdávam sa, že v kontexte s princípom *nezainteresovanosti* (analyzujúc ho v sfére (hoci aj tej najbanálnejšej) životnej praxi) možno uvažovať (aj) o učení Jaroslava Duška, resp. o jeho apelovaní na život v tzv. *synchronicite*, ktorá je atribútom vesmíru a ktorá je spojená s (prirodzenejším) životom v prítomnosti, predstavujúcim, okrem iného, protiváhu voči náhleniu sa za svojim snom. Túto tému, pri ktorej sa Dušek odvoláva na Jungove chápanie *synchronicity*, možno úvodom a čiastočne objasniť jeho slovami, ktoré vyslovuje ako hosť v relácii *Na plovárně*: „[...] *sedíme, povídáme, nic víc není, nic víc neexistuje, to je tato chvíle, to je tento vesmír. Takhle teďka je v tuble tu chvíle – to, co mezi námi existuje. A já považuji za největší štěstí možnost účastnit se ty přítomnosti“* (Dušek 2006).⁵

Vychádzajúc z nasledujúcich Duškových myšlienok je možné konštatovať, že známkou asynchrónneho pôsobenia, ktoré je podľa Duška vlastné práve človeku (a ktoré na inom mieste⁶ charakterizuje aj ako jeho oddelenie sa od (vesmírneho, plne synchronického) celku), sú napríklad tie situácie, keď nevieme, čo máme robiť. Citujúc Jaroslava Duška: „[...] *zastavte se, nedělejte nic, počkejte a dozvíte se, co máte dělat. Ono to přijde totiž, tam není vtip v ty pasivité, [...] tam se jenom čeká na to, když se dostaneš do ty synchronicity, do toho „jak je“, do toho chodu, do toho momentálního chodu, do toho propojení [...]“* (Dušek 2006). Ak sa teda (na rozdiel od tendenčného náhlenia sa za svojim snom a pod.) vrátíme ku každej trilióntine sekundy (približne zodpovedajúcej času vzniku vesmíru) a budeme v nej plne prítomní; „[...] *budu vznikat vesmíry, bude to neuvěřitelný zážitek a pak se ten život změni v něco [...] ohromně bohatého, velmi hravého a velmi velmi naplňujícího“* (Dušek 2006).

Hoci považujem za otázne, či sa život v prítomnosti plne stotožňuje so *synchronným* pôsobením, alebo je len jeho nevyhnutnou podmienkou a znakom⁷, zdá sa byť nesporné, že prinajmenšom jeden zo zásadných aspektov tejto ústrednej Duškovej témy korešponduje so Schopenhauerovým (ale i Kantovým) modelom *nezainteresovanej* tvorby. Takéto presvedčenie môžeme azda najistejšie budovať na Duškových myšlienkach, ktorými vyslovuje odkaz alebo posolstvo štvrtej – záverečnej *dobody*⁸, ktorej axiomatická podoba znie: „Vždy dělejme vše, jak nejlépe dovedeme“. Túto najlepšie vykonávanú činnosť podľa Duška vysvetľuje práve spôsob hravosti vlastnej najmä detí⁹, ktoré sa zakaždým hrajú najlepšie, ako v danom okamihu vedia. Dušek pritom výstižne a vtipne poznamenáva, že dieťaťu predsa: „[...] *nemůžu říct – no... dvě hodinky tě tady pozoruju a párkrát jsi si nebrál nejlépe“* (Dušek 2013). Tým sa zároveň naznačuje, že znenie a odkaz

⁵ Celý tento diel je voľne dostupný na internetovej adrese: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/206522160100010-na-plovarne-s-jaroslavem-duskem>

⁶ Pozri bližšie: Dušek 2014a.

⁷ Možno sa nazdávať, že „synchronicite“ zodpovedá (napr.) vyššie uvedená možnosť byť „plne prítomný“. (Pre objasnenie Duškovo chápania existencie v prítomnosti, znamenajúcej „byť pri tom“ (t.j. nachádzajúc sa v aspekte času „kairos“), pozri bližšie: Dušek 2014b.)

⁸ „Štvrtá dohoda“ (t.j. časť analyzovaného Duškovo predstavenia) je v celku dostupná na internetovej stránke: <https://www.youtube.com/watch?v=AimFHUQ5BMY>

⁹ Podľa Duškových slov to však nakoniec nie je iba hravosť, ktorá sa z ľudí vytráca našim tradičným; zdedeným systémom výchovy detí. Tejto téme sa Dušek podrobne a systematicky venuje najmä v „prvej dohode“ svojho divadelného predstavenia (Pozri bližšie: Dušek 2013). Mieru korešpondencie tejto témy so Schopenhauerovou filozofiou pritom konštituuje Duškov predpoklad o vrodenej a prirodzenej túžbe detí po poznaní, ktorá svojimi kvalitami preyšuje dokonca i učiteľov, t.j. deti sú preto „chytřejšie“ než ich učители (Porovnaj: Dušek 2013). Schopenhauer totiž (podobne) predpokladá jednak detinský charakter génia, zároveň geniálny charakter detí. Tento fakt sa vysvetľuje ich prirodzenou prevahou poznania nad chcením (ktoré náležia iba manifestácii „vôle“). Život detí, podobne ako géniov, sprevádza neustála činnosť intelektu a tento stav je zvonku podporovaný novosťou vecí. Zaniká u nich v období vývoja genitálneho systému, ktorý Schopenhauer nazýva „ohniskom vôle“ a ktorý považuje za najprudší zo všetkých žiadostí, získavajúcich prevahu nad poznávacou funkciou (Pozri bližšie: Schopenhauer 1998). (V tejto súvislosti (a nateraz) by som chcel iba podotknúť, že za mimoriadne zaujímavú tému považujem otázku vzťahu medzi Schopenhauerovou „Metafyzikou pohlavnej lásky“ a Duškovým (pôsobivým) uchopením témy partnerského vzťahu, ktoré je súčasťou jeho divadelnej interpretácie tretej „dohody“ (a ktoré je dostupné na internetovej stránke: <https://www.youtube.com/watch?v=Jl9L8c3UyZg>).

štvrtej *dobody* sa týka „iba“ tej najadekvátnejšej formy sebarealizácie, nie akéhosi trýznivého seba prekónavania. Tomuto prípadnému nedorozumeniu Dušek (spolu s *Pjér la Šé'zom*) predchádza objasnením *dobody* pomocou tvaru: „dėlej vėe, jak umiė nejlėpe, ale ne lėpe“ (Dušek, 2013).

Vzájomnú korešpondenciu tejto témy s vyššie pomenovaným princípom *nezainteresovanosti* pritom najpresvedčivejšie upevňujú Duškove slová: „[...] a kedyž začnu dělat drobnė věci, drobnė činnosti nejlėpe, jak v danėm okamžiku umim (ne jak si to někdo hodnoti, někdo jinı – „Mohl s to dělat lėpe!“) Ne, podstatný je mıj pocit, že já vim, že sem to neošidil, že to teď dělam nejlėpe, jak umim, v tuto chvíli, zítra to budu umėt lėpe, pozítří ještě lėpe, ale teď to dělam tak nejlėpe, jak zrovna umim. A kedyž já to vim, tak to poznám podle tobo, že ta věc se daří sama. Sama, to znáte všichni, kedyž děláte něco, co vás baví, něco, co máte rádi, a najednou to jde samo, najednou dokonce zmizí čas a prostor, najednou nemá člověk nějaký časový limit, problém, je tu jenom ta činnost a člověk má dojem, že ke štěstı nepotřebuje nic jinėho [...] najednou jsme s časem, uprostřed času, jsme v plně synchronicite, nic nepotřebujeme [...]“ (Dušek 2013).

Kultúru opúšťania tohto princıpu (postavenėho do súvislosti s *nezainteresovanost'ou* a s ňou súvisiacou hravost'ou) vysvetľuje Dušek (napr.) aj vo svojej pôsobivej kritike finančných inėtitúciı a nimi pestovanej kultúry hypotėk a pŕižiciek. V rozhovore s Janou Ciglerovou uvádza, že ak ľudia začnú chodiť do práce preto, „[...] aby vydělali peníze, tak jsou na cestě do pekla. Jakmile děláte něco ABY, tak už neděláte to, co děláte, ale děláte to ABY. [...] Kedyž to děláte jen proto, abyste vydělala peníze, tak jste v té známé pobádce o čertovi. [...] Čert přijde a řekne: Dám vám všechno hned a vy mi za to po smrti dáte duši. Řeknete si, po smrti to je dobrý, a podepíšete. V tu chvíli pochopíte, že jste duši dali už teď. Proto Andreas Claus, známý ekonom, říká, že bankám jde o vaši duši. Jakmile uvěříte, že musíte vydělávat, abyste mohli žít, tak přicházíte o duši“ (Dušek In: Ciglerová 2012).¹⁰

Záverom analyzovanej súvislosti možno podotknúť, že o miere *synchronicity* v tvorbe (Schopenhauerom (ale i Kantom) koncipovanėho) gėnia rozhoduje taktiež otázka miery improvizovanosti v jeho tvorbe, t.j. v produkcii *krásneho umenia*. Jaroslav Dušek totiž *synchronicitu* vysvetľuje (ale i sám realizuje) práve (absolútnou) improvizáciou, a to odvolaním sa na činnosť tzv. *amygdaly*, ktorá je časťou nášho mozgu a ktorá má rovnakú funkciu ako autopilot (Dušek 2006).

O mohutnosti improvizácie v tvorbe gėnia (a to najmä vzhľadom na Schopenhauerom vysvetlenú nadčasosť a Kantom vysvetleniu *exemplárnost'* (vzorovosť) jeho diel) iste niet pochýb a možno sa dokonca nazdávať, že jej predpoklad nijako neoslabuje ani tá fáza geniálnej tvorby, ktorou sa oznamuje *idea* umeleckėho diela.

II.

Zatiaľ čo doposiaľ sledované učenie Jaroslava Duška by mohlo iba v náznakoch pripomínať Schopenhauerovu tému popretia alebo oslobodzovania sa od *vôle*, celkom inak to môže byť pri ohľade na jeho etický kontext.

Spolu s vyslovením interpretačného záveru, podľa ktorėho je možné *synchronicitu* vysvetliť (aj) ako opustenie *ega* v prospech (prirodzenej) manifestácie *duše*, možno konštatovať, že súvislosť, alebo dokonca – spojivo obidvoch učení v etických otázkach vlastne konštituuje (metafyzicky fundované) presvedčenie o omylnosti egoizmu.

¹⁰ V súvislosti s mojim nedávnym rozhovorom s kamarátkou Petrou Badaničovou, nazdávam sa, že týmto postojom je nakoniec možné vysvetliť nielen vytrácanie sa ľudských duší, ale aj pôvod všetkých tých síce vkusných a veľakrát úspešných, zato však tendenčných a preto bezduchých výsledkov tvorivej iniciatıvy. (Napr. v oblasti (súčasnej) architektúry, interiėrovėho dizajnu kaviarnı a klubov, ale i vo výsledkoch rôznych grantovėch projektov a pod.)

Pomocou starej indickej legendy o Brahmovi (podľa ktorej v sebe každý človek nesie jeho (unikátny) fragment¹¹) Dušek vysvetľuje neopodstatnenosť výrazu, alebo skôr – predstavy o existencii „cudzieho človeka“. Tento morálny fundament zosobňoval pozdrav starých toltékov, ktorý znamenal: „Ty si moje druhé ja“ („In Lak'ech“) a toltéci si ním pripomínali, že človek sa vždy „[...] *setkáva se sebou samým, že pokud zraňuje tobo druhého, tak zraňuje sám sebe*“ (Dušek 2013).

Podľa Jaroslava Duška nám to prax zreteľne dokazuje najmä v situáciách, keď sa nám oči neznámeho človeka zdajú byť akosi povedomé. (Zväčša pritom platí, že ak sa prekoná prirodzený ostych, tieto situácie vyústia do príjemného rozhovoru a zistenia, že s daným človekom si veľmi dobre rozumieme (Podrobnejšie pozri: Dušek 2013).¹²)

V duchu uvedených myšlienok sa vyslovuje aj Arthur Schopenhauer, ktorý v diele *Svet ako vôľa a predstava* vysvetľuje, že egoizmus je „[...] *základným omylom nás všetch v tom, že jsme vůči sobě Ne-Já. Naproti tomu být spravedlivý, ušlechtilý, lidský, není nic jiného, než přeložit mou metafyziku do jednatí*“ (Schopenhauer 1998, s. 443).¹³ Podľa Schopenhauera totiž platí, že všetky morálne cnosti (ktoré sú prostriedkom k popretiu¹⁴ *vôle k životu*) vznikajú z metafyzického a intuitívneho pochopenia identity všetkých bytostí. Táto *nezajímavá*¹⁵ morálna pozícia je podľa Schopenhauera odhliadnutím od tzv. *principia individuationis* a človek v nej poznáva svoju vlastnú podstatu v každom inom (Schopenhauer 1998)¹⁶. Citujúc autora: „*Již svatost, která patří ke každému čistě morálnímu jednání, spočívá na tom, že v konečné instanci vychází z bezprostředního poznání numerické identity vnitřní podstaty všeho živého*“ (Schopenhauer 1998, s. 449).

¹¹ Citujúc Dona Míguela Ruiza (2003): „Jeden starý indický příběh vypráví o bohu Brahmovi, který byl úplně sám. Na světě neexistovalo vůbec nic a Brahma se strašně nudil. Rozhodl se, že bude hrát nějakou hru, ale neměl s kým hrát. Proto stvořil krásnou bohyni Máju, aby se měl s kým bavit. Když jí Brahma řekl, proč ji stvořil, Mája odpověděla: „Tak dobře. Zahrajeme si tu nejkrásnější hru, ale budeš muset dělat, co ti řeknu.“ Brahma souhlasil a podle Májinych instrukcí stvořil celý vesmír. Stvořil slunce a hvězdy, měsíc a planety. Pak stvořil život na zemi. Stvořil zvířata, oceány, atmosféru, prostě všechno. Když byl konečně hotov, Mája mu řekla: „Tenhle svět iluzí je krásný. Teď chci, abys stvořil zvíře, které bude tak inteligentní, aby dokázalo svět ocenit.“ Brahma tedy stvořil člověka, a když byl hotov, zeptal se Máji, kdy začnou hrát tu krásnou hru, kterou mu slíbila. „Začneme teď hned,“ odpověděla Mája. Pak chytila Brahma a rozřezala ho na tisíce malých kousků. Do každého člověka dala jeden kousek a řekla: „Hra začíná! Teď zapomeň, kdo jsi, a budeš se snažit opět se najít!“ Mája stvořila Sen a Brahma se dodnes snaží, vzpomenout si, čím je. Brahma je ve vašem nitru a Mája vám brání vzpomenout se, čím jste.“

¹² Predpokladám (ale i dúfam), že k týmto situáciám je nakoniec možné zaradiť aj tzv. lásku na prvý pohľad. (Ako zaujímavosť pritom možno podotknúť, že dôležitosť prvého pohľadu, t.j. prvej (vizuálnej) skúsenosti s neznámym človekom Schopenhauer vysvetľuje v súvislosti so zásadou, podľa ktorej je každý taký, ako vyzerá. Zatiaľ čo ústa vyslovujú iba „myšlienky človeka“, fyziognómia ľudskej tváre oznamuje jeho podstatu, t.j. „myšlienku prírody“. Podľa Schopenhauera však platí, že možnosť (náročného) dešifrovania tejto podstaty zakladá iba „objektívny“ dojem nejakej tváre, t.j. ten, prísne vzaté, ktorý prináša iba prvý pohľad (Pozri bližšie: Schopenhauer 2011, kapitola „K fyziognomike“).)

¹³ Egoizmus ako „omyl“ charakterizoval Dušek explicitne v úvode rozhovoru s Martinou Kociánovou (Pozri bližšie: Jaroslav Dušek In: *Dopoledne s Dvojkou* 2012).

¹⁴ Citujúc Schopenhauera (1998, s. 447): „Neboť pravá počestnost, nezlomná spravedlivost, tato první a nejdůležitější kardinální ctnost, je tak těžkým úkolem, že ten, kdo se k ní zná bez jakýchkoli podmínek a z hloubi srdce, jí musí přinést za oběť sladkosti života.“

¹⁵ Podľa Schopenhauera nám každý dobrý skutok, vykonaný v čistom úmysle „[...] ohlašuje, že ten, kto jej koná, se poznává jako identický s cizím individuem. [...] Podle toho je každý zcela nezajímavý dobrý skutek mysterióznym jednaním, jistým mysteriém“ (Schopenhauer 2011, s. 119 – 120).

¹⁶ Pochopiteľne; tomuto spoločnému stanovisku obidvoch mysliteľov nijako neprotirečí Schopenhauerove presvedčenie o veľkých a vrodenejších – intelektuálnych a morálnych rozdieloch medzi ľuďmi (Schopenhauer 1998), ako aj Duškova myšlienka (2013), podľa ktorej je každý človek výnimočnou – unikátnou bytosťou, majúcou svoj vlastný dar (svoj kúsok Brahmy) a svoje miesto vo vesmíre. Dušek totiž konštatuje, že podobne, ako to platí o bunkách v našom tele, aj my ľudia „[...] jsme unikátní bytosti právě proto, abychom přesně na svém místě vytvářeli souhru v té mozaice. Taký proto hledáme to „místo“, vždyť to všichni říkáme: „Už máš místo? Už jsi si našel místo?“ My tu větu říkáme, my jí jenom nerozumíme, my jsi myslíme, že to znamená, „jestli už máš to zaměstnání [...], ten job.“ Ale ono to opravdu znamená, jestli máme to „místo“. Protože když jsme na svém místě, tak můžeme použít ten náš dar. A poněvadž ten dar nikdo jiný nemá, tak my na tom správném – svém místě používáme ten dar a nemůže s námi někdo soutěžit, nemůže nás někdo nahrazovat nebo ohrožovat, my se potom najednou nebojíme, protože my to najednou chápeme. Toltéci říkají: ten, kdo soutěží, kdo se poměruje, prostě jenom ještě nepochopil svůj dar“ (Dušek 2013).

Zdá sa, že pomenované spojivo etických tém obidvoch mysliteľov jestvuje aj napriek predpokladu, že Duškove učenie nemožno považovať za pesimistické. (Tento interpretačný záver by sme mohli redukovať napr. na ich (evidentne) odlišné chápanie šťastia v živote človeka.) Nazdávam sa však, že tou najzásadnejšou otázkou (ktorú si môže zodpovedať čitateľ týchto riadkov a ktorá je omnoho významnejšia než prácou analyzované súvislosti) sa možno opýtať na mieru optimizmu tých, ktorí by Duškove učenie považovali za východisko zo Schopenhauerom vysvetlenej biedy¹⁷ ľudského života.

Je však nesporné (a zvlášť ocenenia hodné), že identifikácia či osvojenie si nielen Duškovho učenia, ale i Schopenhauerovej voluntaristickej a pesimistickej filozofie nakoniec vyúsťuje do praxe ako dôležitý a zrejme i čoraz dôležitejší morálny stimul.¹⁸ V nadväznosti na vyššie uvedené to možno (na záver tejto práce) dokladovať pravidlom, ktoré Schopenhauer vyslovuje v knihe *Parerga a paralipomena* (ako protiváhu voči Kantovej téme ľudskej dôstojnosti): „*Žiadného človeka, s nímž príjdeš do styku, nebudnoť objektívne podľa hodnoty a dôstojnosti, neber tedy v úvahu špatnosť jeho vôle, ani omezenosť jeho rozumu a zvrátenosť jeho pojmov. Jedno by totiž vŕci nemu mohlo snadno vzbudiť nenávisť, drubé pohrdání. Vezmi na zřetel jedině jeho utrpení, jeho úzkost, jeho bolesti. Pak se s ním vždy budeš cítit spřizněný, budeš s ním sympatizovat a místo abys k němu počítval nenávisť či pohrdání, budeš s ním mít onen soucit, který jedině je agapé, k níž vyzývá evangelium. Nenecháš-li vzejít žádné nenávisť, žádné pohrdání vůči člověku, pak to opravdu není tím, že jsi našel jeho údajnou „důstojnost“, nýbrž obráceně, že sis osvojil jedině stanovisko soucitu s ním“* (Schopenhauer 2011, s. 110).

Literatúra:

- [1] CIGLEROVÁ, J. 2012. Banky nám kradou duši. Rozhovor Jany Ciglerové s Jaroslavem Duškem. In: Bio.cz [online]. [cit. 2014-12-07]. <http://blog.bio.cz/banky-nam-kradou-dusi-rozhovor-jany-ciglerove-s-jaroslavem-duskem>
- [2] Čtyři dohody. 2013. Divadelný záznam, Verbascum Imago, Česko, producent Richard Němec, réžia a dramaturgia Jaroslav Dušek. (Niektoré, v práci uverejnené úryvky tohto predstavenia sú dostupné na adresách: <https://www.youtube.com/watch?v=Jl9L8c3UyZg>, <https://www.youtube.com/watch?v=AimFHUQ5BMY>)
- [3] Dopoludne s Dvojkou. 24.4.2012 (rozhovor s Martinou Kociánovou). Český rozhlas, Česko, šéfredaktor ČRo Dvojka Miroslav Dittrich, producent ČRo Dvojka Zuzana Vlková. [online]. <http://prehravec.rozhlas.cz/audio/2613975>
- [4] HAŠKO, Š. 2013. Konceptia génia, nezištnosť a samostatné myslenie. In: Ološtiak, M., Chovanec, M. (eds.). 8. Študentská vedecká konferencia. Prešov: PU v Prešove, s 70 – 80. ISBN 978-80-555-0770-5. [online]. <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak4/subor/Hasko.pdf>
- [5] HAŠKO, Š. 2014. Téma exemplárnosti geniálnych diel v Kantovej (ranej a neskoršej) teórii umenia. In: Belás, L., Zákutná, S. (eds.). 11. kantovský vedecký zborník. Prešov: FF PU, s. 30 – 42. ISBN 978-80-555-1132-0. [online]. www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Belas1/subor/Hasko.pdf

¹⁷ Schopenhauerov pesimizmus možno adekvátne ilustrovať konštatovaním, ktoré autor explicitne zdôvodňuje v kontexte so starými náboženstvami, implicitne ho však vysvetľuje jeho filozofické učenie ako také: „Jako účel našeho bytí vskutku nelze udat nic jiného než poznání, že by bylo lepší, kdybychom nebyli. To je nejdůležitější ze všech pravd, která proto musí být vyslovená; jakkoli kontrastuje s dnešním evropským způsobem myšlení“ (Schopenhauer 1998, s. 446).

¹⁸ (Okrem prácou analyzovaných (ale i ďalších možných) súvislostí; špecifickú podobnosť obidvoch mysliteľov pripisujem ich mohutnej, osobnej morálnej vybavenosti. (Rád by som taktiež podotkol, že za ten najintenzívnejší a najefektívnejší impulz k morálnemu správaniu, s akým som sa doposiaľ vôbec stretol, považujem (okrem filmu „Melanchólia“ (2013, r. Lars von Trier)) Duškove slová (a presvedčenie) o „výnimočnom manévri Zeme“, ktoré uverejnil portál byznys.tv (Podrobnejšie pozri: Dušek 2013, <http://vimeo.com/78526170>)).)

- [6] Jaroslav Dušek – O čase, pústu, vodě a kamenech – 29.5.2011. 2014b. [online]. Jindřich Novák. <https://www.youtube.com/watch?v=T5DAV1k57II>
- [7] Jaroslav Dušek vypráví o planetě Zemi. 2013. [online]. Inspirativní.Tv. <http://vimeo.com/78526170>
- [8] Na plovárně. 2006. Televízna talkshow, Česka televize, Česko, šéfproducent Martin Kopřiva, režia Ján Hojtaš. [online]. <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1093836883-na-plovarne/206522160100010-na-plovarne-s-jaroslavem-duskem>
- [9] Púst a řeč kamenů – Jarda Dušek a Viliam Poltikovič. 2014a. [online]. GoschaTV1 (<http://www.goscha.cz>). <https://www.youtube.com/watch?v=j40OFlgHtOE>
- [10] RUIZ, M. 2003. Láska, vztahy a přátelství. Praha: Pragma. ISBN 80-7205-940-8.
- [11] SCHOPENHAUER, A. 2011. Parerga a Paralipomena (2. svazek). Pelhřimov: Nová tiskárna. ISBN 978-80-7415-045-6.
- [12] SCHOPENHAUER, A. 1998. Svět jako vůle a představa. (II. svazek) Pelhřimov: Nová tiskárna. ISBN 80-901916-4-9.
- [13] SOŠKOVÁ, J. 2006/7. Immanuel Kant a současná estetika. Studia aesthetica IX. Prešov: FF PU. ISBN 80-8068-560-6.
- [14] STIBRAL, K. 2013. K historii estetického vnímání přírody. Praha,; Fakulta architektury ČVUT [online]. [cit. 2014-12-19]. [http://www.fa.cvut.cz/attachments/BAhbBlsHOgZmSSIdNTI5YzhmMjc1MDE2NTM0NlWViMDQwNTYxBoGRVQ/OPPA Stibral fin.pdf?sha=6f7a189a](http://www.fa.cvut.cz/attachments/BAhbBlsHOgZmSSIdNTI5YzhmMjc1MDE2NTM0NlWViMDQwNTYxBoGRVQ/OPPA%20Stibral%20fin.pdf?sha=6f7a189a)

Niektoré ďalšie videá s Jaroslavom Duškom sú dostupné na adresách:

<https://www.youtube.com/watch?v=7mABHJhtC8g>
<https://www.youtube.com/watch?v=nlZ7JzPZ2ZI>
<https://www.youtube.com/watch?v=Qw5BPpy0ks>
<https://www.youtube.com/watch?v=30hoYwz1Tzs>
<https://www.youtube.com/watch?v=rM6IMyIFk>
<https://www.youtube.com/watch?v=MCpVNIkCBv4>
<https://www.youtube.com/watch?v=T5DAV1k57II>
<https://www.youtube.com/watch?v=CQ0xJ9BtfeQ>
<https://www.youtube.com/watch?v=KgDpmLLpz4Y>
<https://www.youtube.com/watch?v=6rmuUygmqJE>

Mgr. Štefan Haško, PhD.
 Absolvent estetiky na IEUK FF PU
 etien@etien.sk
www.etien.sk

www.casopisespes.sk
